

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Implementering av utbildning för hållbar utveckling inom gymnasieskolan

En studie av hur politiker, tjänstemän i offentlig förvaltning,
universitets- och gymnasielärare ser på utbildning för
hållbar utveckling

Viveca Johansson

Kerstin Magnusson

LAU690

Handledare: Bengt Edström

Examinator: Staffan Stukát

Rapportnummer: HT07-2611-211

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel:	Implementering av utbildning för hållbar utveckling inom gymnasieskolan - En studie av hur politiker, tjänstemän i offentlig förvaltning, universitets- och gymnasielärare ser på utbildning för hållbar utveckling .
Författare:	Viveca Johansson Kerstin Magnusson
Termin och år:	HT 07
Kursansvarig institution:	Sociologiska institutionen
Handledare:	Bengt Edström
Examinator:	Staffan Stukát
Rapportnummer:	HT07-2611-211
Nyckelord:	Hållbar utveckling, utbildning, undervisning, miljö, globala gymnasier,

Under det senaste decenniet har det vuxit fram en stark politisk strävan att driva samhällsutvecklingen i en hållbar riktning. Syftet med denna studie har varit att undersöka dels vilka förväntningar samhället har på hur undervisning för hållbar utveckling bedrivs i svenska gymnasier, och dels att se i vilken utsträckning gymnasieskolor upplever att de har samhällets stöd för detta. Frågorna som vi ville besvara var; om det finns det någon koppling mellan teorier om hur undervisningen för hållbar utveckling skall bedrivas och den undervisning som faktiskt bedrivs i ämnet, samt om och hur gymnasieskolor får stöd från samhällets institutioner för att kunna bedriva denna undervisning.

Undersökningen genomfördes som en kvalitativ intervjustudie där nio personer, politiker, tjänstemän från offentlig förvaltning, universitets- och gymnasielärare, ingick.

Det framgick av intervjuerna att det finns stora brister i implementeringen av undervisning för hållbar utveckling i gymnasieskolan. Faktorer som identifierades som väsentliga i sammanhanget var, otydlighet i vem som har ansvaret för att denna undervisning ska bedrivas, svårigheter för lärare och skolläda att definiera begreppet hållbar utveckling, utbildningssystemet gynnar inte ett tvärvetenskapligt arbetssätt och behov av kompetenshöjning hos lärare avseende vad som ska förmedlas och hur. Informanterna var emellertid eniga om att det finns ett stöd från samhället för skolans arbete med undervisning för hållbar utveckling.

En slutsats man kan dra från studien är att lärarutbildningen fyller en viktig funktion i sammanhanget. Utbildningen måste förutom att definiera begreppet hållbar utbildning innehålla didaktiska aspekten för hållbar utveckling, d.v.s. vad ska förmedlas och hur. En annan slutsats är att ansvaret för implementering av undervisning för hållbar utveckling i skolan behöver tydliggöras.

Förord

Hållbar utveckling har blivit ett centralt begrepp i dagens samhälle. Man är på internationell nivå överens om att det är viktigt att ta ett helhetsgrepp om ekonomisk och social utveckling tillsammans med resurshushållning och omsorg om natur och miljö på jorden. För att de internationella mål som satts upp skall kunna nås har utbildning för hållbar utveckling en stor betydelse.

Vårt intresse för frågor om hållbar utveckling är stort, och våra tidigare yrkesliv har varit inriktat på miljöarbete i olika former. Med vår ändrade profession har det fallit sig naturligt att ställa sig frågan vad utbildning för hållbar utveckling skall innehålla och hur den skall gå till.

Detta examensarbete kanske inte hade blivit till utan en förfrågan från Globala gymnasiet i Göteborg. Våra infallsvinklar har ändrats under processens gång och det har varit en stimulerande resa att genomföra de intervjuer som vi gjort. Vi vill därför rikta ett stort tack till de politiker, forskare, tjänstemän och lärare som ställt upp för en intervju.

Vi vill också tacka vår handledare Bengt Edström för en bra diskussion om hur vi skulle göra examensarbetet hanterbart och stringent, då själva ämnesområdet har en förmåga att kunna bli spretigt och ohanterligt.

Slutligen vill vi tacka våra familjer som har ställt upp och peppat oss i arbetet och servat med mat och fika när vi varit fokuserade på vårt arbete.

Viveca och Kerstin

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	4
1.1	Historik	4
1.2	Innebörden av hållbar utveckling	5
1.3	Svenska initiativ och åtaganden.....	5
1.4	Utveckling av Globala gymnasier	6
2	Syfte och problemformulering.....	6
3	Teoretisk anknytning	7
4	Metod	8
4.1	Val av metod och genomförande	8
4.2	Metodens begränsningar	10
4.3	Grad av vetenskaplighet och tillförlitlighet	11
5	Resultat	11
5.1	Redovisning av resultatet.....	11
	Allmänt.....	11
	Definition av hållbar utveckling bland informanterna.....	11
	Stöd från samhällets institutioner för undervisning för hållbar utveckling i skolan.....	12
	Utformning av utbildning för hållbar utveckling	13
5.2	Diskussion av resultatet	15
	Allmänt.....	15
	Genomslag av internationella överenskommelser	15
	Vad skall förmedlas och hur skall det genomföras.....	17
6	Slutdiskussion	19
6.1	Internationella överenskommelser	19
6.2	Utveckling av utbildning för hållbar utveckling i gymnasieskolan.....	20
6.3	Samarbete mellan skola och samhälle.....	23
6.4	Ansvar för hållbar utveckling i gymnasieskolan.....	23
6.5	Slutsats.....	24
	Referenser.....	25

Bilagor

A Frågor

1 Inledning

1.1 Historik

Begreppet hållbar utveckling har sitt ursprung i det miljöarbete som pågått sedan början av 1960-talet. 1972 ordnades FN:s första miljökonferens i Stockholm. Femton år senare, 1987, lade FN-kommissionen för miljö och utveckling fram en rapport med namnet *Vår gemensamma framtid*. Här konstaterades att vi människor förbrukar mer energi och råvaror än vad jordklotet tål, vår livsstil är helt enkelt inte hållbar i ett längre tidsperspektiv. Brundtlandkommissionen, som den kom att kallas efter sin ordförande Gro Harlem Brundtland, presenterade en av de första definitionerna av begreppet hållbar utveckling: "*att utvecklingen tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov*". Med det nyintroducerade begreppet *hållbar utveckling* införde man ett mer holistiskt sätt att betrakta världen än tidigare. Man insåg att miljöfrågorna inte kunde behandlas som isolerade problem, frikopplade från all annan aktivitet på jorden. Sociala och ekonomiska aspekter av tillvaron har också en stor betydelse, både i sig själva, från ett strikt antropocentriskt perspektiv, men även från ett miljöperspektiv. Dessa tre dimensioner, miljö, ekonomi och den sociala aspekten, räknas som basen för hållbar utveckling. Lennart Olsson (Högskoleverket 2005, s 17) ger ett tydligt exempel på hur de tre dimensionerna oundvikligen är sammankopplade:

Om det finns en övre gräns för hur mycket växthusgaser som atmosfären tål och vi samtidigt erkänner fattiga länders rätt till industrialisering och utveckling måste det innebära att de rika länderna minskar sina utsläpp.

1992 hölls en andra konferens i Rio de Janeiro 1992, men denna gång med namnet *FN:s konferens för miljö och utveckling*. Ärenden på dagordningen var bland annat fattigdomsbekämpning, klimatfrågor, medborgarrättsfrågor, utbildning och forskning. Över hundra stats- och regeringschefer enades under mötet om ett gemensamt handlingsprogram för miljö och utveckling. Detta kom att kallas Agenda 21, eller dagordning för det 21:a århundradet. Sverige bildade 1996 tillsammans med tio andra stater runt Östersjön även ett regional Agenda 21 kallat Baltic 21 (www.baltic21.org, 2008-01-08).

Vid det tredje FN-mötet, i Johannesburg 2002, bytte man namn igen till *FN:s världstoppsmöte om hållbar utveckling*. Inför detta möte uppmanades alla FN:s medlemsstater att ta fram en plan för hur det nationella arbetet med omställning till en hållbar samhällsutveckling skulle bedrivas. I denna första svenska strategiplan (2001/02:172) för hållbar utveckling lyftes undervisning återigen fram som ett av kärnområdena. I den senaste revideringen av dokumentet (2005/06-126), får utbildning för hållbar utveckling en än mer framträdande roll vilket framgår av följande citat:

Det är viktigt att perspektivet hållbar utveckling genomsyrar all utbildning och lärande. Målet är att kunskap om hållbar utveckling skall förmedla ett budskap, men framförallt bör den stimulera aktivt deltagande och kritiskt tänkande kring byggandet av ett hållbart samhälle. För individen är utbildning avgörande för att tillgodogöra sig information om hållbar utveckling och göra medvetna val som konsument och samhällsmedborgare. Genomförandeplanen från Johannesburg 2002 understryker behovet av kunskap, utbildning och forskning för hållbar utveckling. Vidare beslutade

FN:s generalförsamling i december 2002 om att förklara perioden 2005-2014 som årtiondet för utbildning för hållbar utveckling. Unesco har utsetts till att leda arbetet.

Det årtionde för utbildning för hållbar utveckling som omnämns i citatet har också kommit att kallas för FN-dekaden.

1.2 Innebörden av hållbar utveckling

Med rätta kan begreppet hållbar utveckling beskyllas för att vara vagt och svårt att få grepp om. Det ska rymma ett flertal perspektiv som exempelvis demokrati, jämställdhet, genus, mänskliga rättigheter, ekologi, biologisk mångfald, klimat och ekonomi. Själva termen andas politisk korrekthet, och det torde knappast vara acceptabelt i vare sig professionella eller sociala sammanhang att säga att man är **mot** en hållbar utveckling. Risken med ett begrepp som inrymmer allt är dock att det förpliktar till inget. Det är lätt att säga att det är någon annans ansvar att ta hand om arbetet.

Detta gäller i högsta grad inom undervisning för hållbar utveckling där det varit långt ifrån självklart vad undervisningen skulle innehålla, hur den ska bedrivas och av vem. Jordklotet har kanske aldrig varit i större behov av kloka medborgare, som kan fatta sansade, demokratiskt förankrade beslut. Skolans potentiella möjlighet att påverka samhällsutvecklingen i en positiv riktning är därför stor.

1.3 Svenska initiativ och åtaganden

Under de första fem åren av det 21:a århundradet arbetade Sverige aktivt med att bana väg för en väl genomförd undervisning för hållbar utveckling, åtminstone på ett byråkratiskt plan. Strategiplanerna togs fram, ett Baltic 21 Education tog form (Skolverket 2001), dåvarande statsminister Göran Persson tog initiativet till ett internationellt rådslag i Göteborg 2004 om undervisning för hållbar utveckling, *Learning to change our world*, samt ett utmärkt betänkande om undervisning i hållbar utveckling (SOU 2004:104) lades fram av Kommittén för utbildning för hållbar utveckling.

Även skolans styrdokument är tydliga. I Skollagen (SFS 1985:1100), som är det högsta styrande dokumentet för svenskt skolväsende, nämns inte hållbar utveckling explicit, men följande citat från 1 kap 2 § Skollagen täcker in värden som omfattas av begreppet.

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö.

I läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94), tas hållbar utveckling upp under rubriken 1.2 Gemensamma uppdrag för de frivilliga skolformerna med följande formulering (Lpf 94 ss 5, 6):

Miljöperspektiv i undervisningen skall ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna.

Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Ett internationellt perspektiv i undervisningen är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang, för att skapa internationell solidaritet och för att förbereda eleverna för ett samhälle med allt tätare kontakter över nations- och kulturgränser.

I såväl läroplanen för obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) som Lpf 94 omnämns även andra viktiga byggstenar i utbildningen för hållbar utveckling, såsom sociala aspekter, demokrati, betydelsen av ett holistiskt perspektiv och handlingskompetens. Även kursplanerna för olika ämnen i gymnasieskolan innehåller mål relaterade till hållbar utveckling (Skolverket 2001, s 10):

Kursplanerna för fem av de åtta kärnämnen har formuleringar som ger möjlighet att inkludera miljö- och utvecklingsfrågor i undervisningen: idrott och hälsa, naturkunskap, religion, samhällskunskap, svenska.

Listan över de politiska initiativ som tagits är lång, men det som är verkligt intressant är förstås i vilken utsträckning dessa initiativ lett fram till att "*perspektivet hållbar utveckling genomsyrar all utbildning och lärande*", som det står i citatet ovan.

1.4 Utveckling av Globala gymnasier

Idén till detta arbete fick vi delvis för att vi hade kontakt med människor som var mitt i processen att starta ett Globalt gymnasium i Göteborg. Bland dessa återfinns just sådana eldsjälar som vi återkommer till i rapporten vid ett flertal tillfällen. Vårt syfte var inte att studera denna skola specifikt, men de personer som är aktiva i uppbyggnaden av Globala gymnasiet sitter inne med mycket värdefull information om hur undervisning för hållbar utveckling på svenska skolor fungerar. Vi beskriver Globala gymnasier här i inledningen då vi återkommer till dessa upprepade gånger senare i rapporten.

Globala gymnasier finns för närvarande i Stockholm och Göteborg, det senare helt nystartat. Skolorna har hållbar utveckling som profilområde och har nära samarbete med Plan Sverige och andra liknande organisationer. Man vänder sig till elever som är intresserade av globala frågor och som gärna vill engagera sig i sådant arbete.

Globala gymnasiet i Göteborg startades på initiativ av den dåvarande skolchefen på Burgårdens utbildningscentrum (BUC). Efter ett besök han gjorde på Globala gymnasiet i Stockholm tillfrågades några lärare med ett stort engagemang i miljö- och internationella samhällsfrågor om de vill bygga upp en liknande verksamhet inom BUC i Göteborg. Svaret blev positivt, och höstterminen 2007 började den första klassen på samhällsvetarprogrammet. Planeringsarbetet har fortsatt och hösten 2008 hoppas man kunna få tillräckligt med sökande för att även starta ett globalt naturvetarprogram.

2 Syfte och problemformulering

Svenska staten satsar, via de nationella forskningsråden, stora resurser på forskning om hållbar utveckling och på forskning om undervisning i hållbar utveckling. Det finns även en stor mängd statlig dokumentation som visar att man från politiskt håll förstår vikten av att människor får en god skolning för hållbar utveckling. Man har ingått internationella avtal och också utformat skollag och läroplaner så att det ingår i svenska utbildningsväsendets uppdrag att integrera aspekter av hållbar utbildning i den undervisning som bedrivs. Uppdraget är dock otydligt beträffande det kunskapsmaterial som ska läras ut och vems ansvar det är att se till att undervisningen kommer till stånd. Strategidokumentet för hållbar utveckling säger att all undervisning ska genomsyras av hållbar utveckling, och med en så generell formulering är det stor risk att ansvaret faller mellan stolarna, så att ingen tar tag i det.

Syftet med denna undersökning är att undersöka dels vilka förväntningar omvärlden har på hur undervisning för hållbar utveckling bedrivs i svenska gymnasier, och dels att se i vilken utsträckning gymnasieskolor upplever att de har omvärldens stöd när det gäller genomförande av detta uppdrag.

Våra centrala frågor är:

Finns det någon koppling mellan teorier om hur undervisningen för hållbar utveckling skall bedrivas och den undervisning som faktiskt bedrivs i ämnet i svensk gymnasieskola?

Vilket stöd får svenska gymnasieskolor från samhällets institutioner för att kunna bedriva undervisning för hållbar utveckling?

3 Teoretisk anknytning

Hållbar utveckling står högt på den politiska agendan. FN:s generalsekretare gör uttalanden om hur viktigt det är, internationella överenskommelser signeras, det diskuteras på internationella konferenser och det senaste fredspriset tilldelades Al Gore för hans insatser för en hållbar utveckling. Hållbar utveckling ska genomsyra alla politikområden (Skr. 2005/06:126) och även all undervisning. Ambitionerna på den politiska nivån är höga. Vi har därför intresserat oss hur det förhåller sig med implementeringen i det svenska utbildningssystemet, i synnerhet i gymnasieskolan.

Utbildning för hållbar utveckling innebär inte bara att en viss sorts kunskapsstoff ska tas upp, utan involverar också *hur* detta stoff ska behandlas. Arbetsmetoderna ska vara demokratiska och eleverna ska uppmuntras till kritiskt tänkande. Man ska arbeta ämnesövergripande och använda en mångfald av pedagogiska metoder (www.skolutveckling.se, 2008-01-06).

År 2003 tillsatte regeringen en kommitté för utbildning för hållbar utveckling, som fick i uppdrag att undersöka vilket genomslag denna undervisning hade fått i svenska utbildningssystemet, från förskola till universitet. Arbetet resulterade i ett betänkande med titeln *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104). I kommitténs reflektioner konstateras att de arbetsmetoder som förespråkas inte kommer till uttryck som man skulle kunna önska. Elevaktiva och demokratiska arbetsformer har inte fått något större genomslag i gymnasieskolan, och inte heller ämnesövergripande samarbeten. Kommittén anser att tät kontakt mellan skola och närsamhälle är viktigt i arbete för hållbar utveckling men finner att sådana kontakter är sällsynta. Däremot är det många skolor som har goda internationella kontakter, framför allt i Europa och, mer sällan, även i utvecklingsländer.

De vetenskapliga studier som behandlar undervisning för hållbar utveckling i svenska skolor är i allmänhet fokuserade på hur denna undervisning bedrivs. Inger Björneloo har i sin avhandling "Innebörder av hållbar utveckling" (2007) intervjuat lärare för grundskolans tidigare åldrar om hur begreppet hållbar utveckling kommer till uttryck i deras undervisning. I en avhandling av Gunnar Jonsson (2007) observerades hur ett antal lärarstudenter bedrev undervisning på ett tema relaterat till hållbar utveckling. I båda fallen hade man valt ut lärare/lärarstudenter som visat ett intresse för sådana här frågor. Endast några få studier anknyter direkt till vår problemställning, samtliga är examensarbeten från Lärarhögskolor runt om i landet (Dreyer 2006, Jordaan 2006, Berggård och Bohm

2007). I dessa arbeten har man intervjuat lärare och skolledare, utan uttalat intresse och erfarenhet av undervisning för hållbar utveckling, och låtit dem berätta om hur de ser på hur de ser på detta ämne.

Vid intervjuer av lärare i grund- och gymnasieskolan har man konstaterat att det finns problem med att tillämpa utbildning för hållbar utveckling (Berggård & Bohm, 2007, Dreyer, 2006 och Jordaan, 2006). I samtliga dessa studier framkommer att flertalet av de intervjuade lärarna och skolledarna har svårigheter att definiera begreppet hållbar utveckling som något annat än ett miljöämne ibland med vissa kopplingar till samhällsvetenskap. Lärarna uppfattar det som svårt att få till stånd ämnesintegrerade projekt på grund av svårigheter att anpassa sådana till kursplansmålen, tidsbrist samt ointresse från kollegor.

Jordaan (2006) förvånas över den stora mängd didaktisk litteratur som produceras om hur man ska få eleverna att ta till sig begreppet hållbar utveckling, när det framgår att det finns stora brister i lärarnas egen förståelse. Hon menar att mer resurser borde läggas på att utbilda lärare och annan personal som är verksam i utbildningssystemet. Jordaaans slutsatser om att det finns en stor osäkerhet inför vad hållbar utveckling innebär bekräftas i en studie av Jonsson (2007). Av 195 lärarstudenters svarade hela 16 % att de inte alls hört talas om begreppet. Många av de övriga hade endast en vag uppfattning om begreppet.

Den litteratur vi läst, tillsammans med egna erfarenheter från skolvärlden, lämnar oss med känslan av att det finns brister i hur utbildning för hållbar utveckling konkretiseras i skolan. Utan att göra anspråk på att vara heltäckande menar vi att följande faktorer står i vägen för en god undervisning för hållbar utveckling i svensk gymnasieskola:

- Hållbar utveckling upplevs som ett svårdefinierat begrepp - många lärare är osäkra på vad som ska förmedlas.
- Det finns en osäkerhet hos många lärare att de inte besitter den kunskap som krävs.
- Något måste försvinna från kursplanerna om undervisning för hållbar utveckling ska få plats.
- Det finns en rädsla hos lärarna för att ämneskunskaper ska komma att lågprioriteras.
- De traditionella undervisningsmetoderna på gymnasiet är inte förenliga med de arbetssätt som förespråkas inom undervisning för hållbar utveckling.
- Organisation av undervisningen på en gymnasieskola gör det svårt för lärare att arbeta ämnesövergripande.

4 Metod

4.1 Val av metod och genomförande

Det finns olika sätt att genomföra samhällsvetenskapliga studier. I studier där man vill undersöka människors åsikter används i allmänhet antingen enkätstudier eller samtalsintervjuer. En enkätstudie kan också inledningsvis användas för att sedan välja ut några informanter för en djupare samtalsintervju (Esaiasson et al. 2007). Bägge metoderna har sina för- och nackdelar. Med enkätstudier når

man ett större antal personer, vilket gör det lättare att dra generella slutsatser. Å andra sidan är svårt att ställa frågor där människors åsikter och tankar verkligen kommer fram. Enkäter kan utformas på olika sätt, dels med frågor med bestämda svarsalternativ och dels med frågor som är öppna där informanterna skall formulera sig själva i skrift. Den senare varianten ger mer frihet för informanten att uttrycka sina åsikter, men den lämnar inget utrymme för intervjuaren att ställa följdfrågor. Vid en samtalsintervju kan däremot intervjuaren alltid ställa en följdfråga för att förtydliga ett svar. Detta gör att samtalsintervjuer anses som en lämplig forskningsmetod när man ger sig in i ett outforskat fält, när man vill veta hur människor själva uppfattar sin värld eller när syftet är att utveckla eller pröva begrepp och teorier (Esaiasson et al.2007). De kan också användas som ett komplement till annan forskning.

Vi har valt att göra en kvalitativ intervjustudie, som bygger på samtalsintervjuer med ett antal informanter, då vi bedömt att denna metod bäst lämpar sig till att besvara våra forskningsfrågor. Vår studie kan betraktas som en pilotstudie, där vi vill veta hur personer som har sin yrkesverksamhet i det offentliga Sverige uppfattar utbildning för hållbar utveckling och hur de ställer sig till att det utvecklas gymnasieutbildningar som är speciellt inriktade mot hållbar utveckling. Även om det har genomförts ett flertal studier rörande utbildning för hållbar utveckling är detta område fortfarande ganska outforskat. Vi motiverar därför valet av metod med att vår studie hamnar i de två första av de ovan nämnda utredningsområdena enligt Esaiasson et al. (2007).

Vår intention var att intervjua personer med insikt i utbildning samt miljö och hållbar utveckling och som representerar olika delar av det offentliga Sverige; den politiska sfären, offentlig förvaltning, forskning och högskoleutbildning samt gymnasieutbildning. Vid valet av informanter hade vi några kriterier för respektive kategori. Politikerna skulle vara verksamma inom utbildnings- och miljöfrågor samt representera de båda politiska blocken. Universitetslärarna skulle komma från olika institutioner och forska inom hållbar utveckling. Gymnasielärarna skulle undervisa i naturvetenskapliga ämnen och samhällsvetenskapliga ämnen samt ha erfarenhet av undervisning i enskilda ämnen och ämnesintegrering. Vi tillfrågade nio personer som motsvarade våra kriterier och som samtliga var positiva att ställa upp som informanter i vår studie. Följande personer deltog i studien:

- Politiker med ansvar för miljö- och jordbruksfrågor på riksnivå.
- Politiker i med ansvar för utbildningsfrågor (gymnasieutbildning) på kommunal nivå.
- Politiker med ansvar för miljö- och kretsloppsfrågor på kommunal nivå.
- Två universitetslärare/forskare inom området hållbar utveckling vid två olika tekniska högskolor.
- En universitetslärare/forskare inom området undervisning för hållbar utveckling vid en pedagogisk, didaktisk universitetsinstitution.
- En tjänsteman från miljöenheten vid Länsstyrelsen.
- Två gymnasielärare med erfarenhet i undervisning i samhällsvetenskapliga respektive naturvetenskapliga ämnen.

Grundläggande för utfallet av en samtalsintervjustudie är att de frågor som ställs vid intervjuerna kan ge svar på forskningsfrågorna som lagts fram, samt att informanterna är valda med relevans till forskningsämnet. Under processen med att sätta samman frågelistorna bröt vi ner våra forskningsfrågor i olika delar och vi stämde hela tiden av intervjufrågorna för att säkerställa att de tillsammans skulle göra det möjligt för oss att besvara studiens övergripande frågeställningar. Frågorna grupperades in under tre underrubriker; *presentation* där vi ville få en uppfattning om informantens bakgrund och uppfattning om begreppet hållbar utveckling, frågor rörande samhällets och skolans *styrning* för hållbar utveckling samt *kunskapsinnehåll* i undervisning för hållbar utveckling. Huvuddelen av frågorna var gemensamma för samtliga informanter, men vissa skilde sig åt. Frågelistorna framgår av bilaga A.

Intervjuerna genomfördes under slutet av november och första halvan av december 2007. Vi delade upp intervjuerna mellan oss och så att vi båda skulle intervjuar var sin person från varje kategori i möjligaste mån. Intervjuerna genomfördes således av en intervjuare förutom vid ett tillfälle. Vid den intervjun deltog vi båda två och båda ställde frågor. Vi valde medvetet att vara ensam intervjuare för att skapa möjligheter till en avspänd situation och möjliggöra en bättre dialog. Intervjuerna följde i stort sett frågelistorna, men kom också att innehålla följdfrågor och några avstickare från dessa för att förtydliga och utveckla resonemang. Intervjuerna spelades in på band, vilket godkändes i förväg av samtliga informanter. Transkription av bandinspelningarna gjordes ordagrant av den av oss som genomfört respektive intervju. Transkriptionerna utgjorde sedan rådata till studien. Vi tog båda del av varandras transkriberade intervjuer.

4.2 Metodens begränsningar

Samtalsintervjuer har begränsningar som forskningsmetod, främst i att antalet informanter är förhållandevis litet vilket innebär att det inte går att dra några statistiska slutsatser. Syftet med denna form av studie är snarare att synliggöra hur företeelser gestaltar sig (Esiasson et al. 2007). Vi är medvetna om detta, och har heller inte ambitionen att dra några generella slutsatser utifrån våra resultat. Således menar vi att metodens begränsningar inte utgör ett problem för vår tolkning av dessa.

Esiasson et al (2007) nämner intervjueffekten som en begränsning vid samtalsintervjuer. Beroende på skillnader i ålder, kön, erfarenheter och kunskap kan det bli en ojämlikhet i intervjusituationen och svaren kan påverkas av detta.

När det gäller ålder är spridningen inte så stor bland informanterna. Samtliga är äldre än 45 år och har en lång professionell karriär bakom sig. Könsfördelningen var dock ojämn inom kategorierna politiker (tre kvinnor). Vi är medvetna om att det kan finnas vissa skillnader i hur män och kvinnor förhåller sig till hållbar utveckling, men vår prioritering var att välja politiker inom rätt verksamhetsområde och med fördelning över den politiska blockgränsen. Vi bedömde att samtliga personer vi valde skulle kunna ge värdefull information som svar på våra frågor.

4.3 Grad av vetenskaplighet och tillförlitlighet

Validitet och Reliabilitet

Begreppen validitet och reliabilitet behandlas av Esaiasson et al. (2007) som skriver att resultatvaliditet är en kombination av begreppsvaliditet och reliabilitet, vilket betyder att man undersöker det man säger sig vilja undersöka utan att införa systematiska fel.

Frågeformulären konstruerades så att intervjufrågor för samtalsintervjuerna verkligen kunde ge svar på forskningsfrågorna. Våra informanter valdes ut för att vi ansåg det högst sannolikt att de besitter kunskap om och har intresse för frågor om utbildning och/eller hållbar utveckling. De representerade också de olika professionella discipliner vi ville ha representerade i studien. Detta tillsammans gör att vi bedömer att begreppsvaliditeten är god.

Reliabiliteten handlar om förekomsten av systematiska fel. I den typ av undersökning vi gjort kan skillnader i samtalsintervjuernas genomförande påverka reliabiliteten. Eftersom vi är två personer som genomfört intervjuerna kan detta ha påverkat utfallen, men då vi hållit oss till frågelistorna bedömer vi att detta inte haft någon stor påverkan. Vi tror inte att det har funnits någon betydande intervjuareffekt, då våra informanter är säkra i sin profession och vi själva har kunskap om ämnet hållbar utveckling från tidigare professioner. Vi bedömer inte att de svar vi fått påverkats av obalans i intervjusituationen. Inte heller den intervju där vi båda deltog bedöms ha påverkats negativt av detta.

En svaghet i vår undersökning är att det är få informanter från respektive kategori. Detta är dock ett val vi gjort för att få med representanter som är yrkesverksamma inom olika delar av den offentliga sektorn. *Tjänsteman från offentlig sektor*, representeras av endast en informant vilket berodde på att vi hade svårigheter att finna fler personer i denna kategori som kunde ställa upp.

5 Resultat

5.1 Redovisning av resultatet

Allmänt

I följande avsnitt redovisas de mest betydelsefulla resultatet av de nio intervjuer som gjorts med politiker, tjänstemän, universitetslärare och gymnasielärare. En mall för de frågor som ställdes finns i Bilaga A. Vi har följt denna mall i grova drag, men i intervjusituationen har samtalet tillåtit göra sidospår.

Definition av hållbar utveckling bland informanterna

Det rådde en samstämmighet bland informanterna om tolkningen av begreppet hållbar utveckling. Samtliga betonade att det innebär en helhetssyn som inrymmer ekologi, ekonomi och social utveckling. Några lyfter fram demokratibegreppet som en särskild aspekt. Gymnasielärarna poängterade också att begreppet rymmer alla nivåer från det individuella till det globala.

Stöd från samhällets institutioner för undervisning för hållbar utveckling i skolan

Vi ställde några frågor angående i vilken utsträckning de tillfrågade tyckte sig kunna se att de internationella överenskommelser som gjorts och de ekonomiska resurser som satsats på forskning om hållbar utveckling har lett till konkreta resultat dels på samhället i stort och dels på den undervisning som bedrivs i svenska skolor.

Genomslag av internationella överenskommelser för hållbar utveckling

När det gäller samhället i stort ansåg gymnasielärarna och de två politikerna, som framför allt är engagerade i miljöfrågor, att det råder ett större medvetande om frågor kring hållbar utveckling idag än för några år sedan. Politiker B, som arbetar med utbildningsfrågor, ansåg däremot att allmänhetens kunskap i dessa frågor fortfarande är låg, utom när det gäller FN:s barnkonvention och konventionen för mänskliga rättigheter.

De internationella överenskommelserna har fått ett tydligt genomslag när det gäller forskning och utbildning på universitetsnivå, men på gymnasienivå verkar genomslagskraften variera stort mellan olika skolor. De bägge universitetslärarna sade sig uppleva att medan vissa nyanlända studenter har en mycket god kunskap om hållbar utveckling, har andra aldrig hört talas om begreppet.

De intervjuade politikerna trodde att kvalitén på gymnasieundervisningen i stort sett är ett resultat av den enskilde lärarens intresse, kunskap och engagemang.

Flera av de intervjuade menade att FN-dekaden för hållbar utveckling inte verkar ha fått någon större genomslagskraft i gymnasieskolan. Universitetslärare C uttryckte sin förvåning över hur lite som gjorts trots att tre år redan passerat och tyckte sig märka att många rektorer placerar detta arbete långt ner på prioriteringslistan. Hon sade – ”Man satsar nog jättemycket på att forska kring och att utveckla frågor om hållbar utveckling. Men hur det sen sipprar ner till undervisning för hållbar utveckling, hur det kommer till synes i skolor. Inte mycket, trots att man nu ändå har dekaden från 2005 till 2014, och nu är det 2007, och snart 2008. Det är tre år som har gått, och jag måste säga att jag är väldigt förvånad över att så lite görs ännu i skolorna. Att det är så många rektorer som säger så här ’ nja, vet inte, det står inte på vår lista riktigt än’. Det tycker jag är förvånansvärt. Men nog uppfattar jag att det satsas, det talas i alla fall mycket om det.” Gymnasielärare A var också besviken över att den storsatsning som gjordes på undervisning för hållbar utveckling från statligt håll runt 2004, ännu inte tycks ha fått någon som helst effekt i skolorna. Enligt Politiker B så har man inte på kommunalpolitisk nivå säkerställt att dekadens mål kommer till uttryck i gymnasieskolan.

Stöd för utbildning för hållbar utveckling från samhällets institutioner

Majoriteten av de tillfrågade tyckte att det i styrdokumenterna tydligt framgår att undervisning för hållbar utveckling ska genomsyra skolans arbete. När det gäller genomförande i praktiken menade man dock att det är skolledningen som måste ta ansvar för att detta realiserar. Engagerade lärare är mycket viktiga för en skola, men de kan aldrig ersätta en bristande förankring för dessa frågor hos skolledningen. Universitetslärare A betonade vikten av att även skolledningen engagerar sig – ”/.../ i Sverige bygger det här mycket på eldsjälar och även i företag, där jag jobbat mycket, så är det eldsjälar. Eldsjälar kan ju vara bra, men de kan inte få det här att genomsyra organisationen så att det händer

något, utan det måste komma från ledningen. Att ledningen tar ett ansvar och säger att det är en viktig fråga.”

Samtliga tillfrågade menade att det borde satsas mer på forskning och undervisning i hållbar utveckling, men man var inte enig om huruvida det är en fråga om bristande ekonomisk tilldelning eller ej. Universitetslärare C sade att – *”Rektorerna bestämmer ju själva vad dom vill satsa sina kompetensutvecklingspengar på. Och det är än så länge väldigt få skolor som hör av sig och säger så här ’vi behöver mer om det här med hållbar utveckling, och vad ska vi göra, och hur kan man göra’/.../ Problemet med att folk inte tar tag i de här frågorna ligger någon annanstans än i pengapåsen.”* Båda de tillfrågade gymnasielärarna och en av universitetslärarna poängterade dock att en extra ekonomisk tilldelning till specialinriktade projekt skulle kunna vara till stor nytta. Vid flera tillfällen i intervjuerna påpekades det att sådana kan få stor betydelse som inspirationskälla för andra som vill engagera sig i undervisning för hållbar utveckling.

Det finns exempel på hur olika samhällsinstitutioner stöttar gymnasieskolan i implementering av utbildning för hållbar utveckling på ett mer direkt sätt. Vid intervjuerna framkom att det finns representanter från högskola och kommunal förvaltning i den statliga Gymnasieutredningen som arbetar med utformningen av undervisning för hållbar utveckling i gymnasieutbildningen. Globala gymnasiet i Göteborg har liknande representation i sin styrgrupp. Universitetslärarna och tjänstemannen från Länsstyrelsen anordnar fortbildning för lärare och tar emot studiebesök från gymnasie- och grundskolor. En av politikerna har ett personligt engagemang i olika skolprojekt för hållbar utveckling. Överlag verkar de intervjuade mycket positivt inställda till att agera utanför sitt strikt definierade professionella uppdrag. Universitetslärare A uttryckte det som att – *”/.../ om man är på universitetet, om man ska trovärdigt prata om hållbar utveckling på universitetet, så måste man vara ute i samhället.”*

Utformning av utbildning för hållbar utveckling

Ett antal frågor berörde hur de tillfrågade ansåg att utbildning och undervisning för hållbar utveckling ska bedrivas inom gymnasieskolan och vilket kunskapsinnehåll som ska förmedlas.

Innehåll och former för utbildning för hållbar utveckling

Det fanns en samstämmighet bland de intervjuade om att man måste finna en balans i undervisningen mellan helhetsperspektivet och den faktagrund detta perspektiv är baserat på. Universitetslärare A menade att det faller sig naturligt att varje lärare tar avstamp i sitt eget kompetensområde. Han själv bedriver därför sin undervisning utifrån ett miljöperspektiv, men det innebär inte att han tycker att andra infallsvinklar är av underordnad betydelse. De tre politikerna tryckte mer än övriga på vikten av att lärarna förmedlar en helhetssyn till eleverna. Politiker B och Universitetslärare B poängterade hur viktigt det är att undervisningen resulterar i att eleverna kan skapa sin egen värdegrund och göra etiskt grundade ställningstagande. Universitetslärare B sade – *”Det måste finnas i normsystemet i samhället något som talar om att jag ska inte ha allt själv genast, utan att det finns några andra någon annanstans och i framtiden som också behöver ha tillgång till resurser.”* Politiker C trodde att om eleverna redan från skolstarten får tillbringa mycket tid utomhus kommer det att ge dem en känsla för naturen, vilket i sin tur ökar deras intresse för frågor om hållbar utveckling. Politiker A och Gymnasielärare A

framhåller också att kunskap om historiska skeenden kan skapa en förståelse hos eleverna för den situation som råder i världen idag.

Mer konkreta synpunkter på innehåll framfördes av tjänstemannen från Länsstyrelsen, som ansåg att det är viktigt att känna till hur det svenska samhället planeras och hur detta kan göras på ett hållbart sätt. Hon poängterade även hur viktigt det är att eleverna lär sig att ta ansvar och att de förstår att deras engagemang på kommunal nivå kan ha en betydelse för lokala samhällsutvecklingen.

De intervjuade var eniga om att undervisningen måste innefatta fler ämnesövergripande moment än vad som är fallet idag. Det tvärvetenskapliga tänkandet är, enligt Gymnasielärare A, en förutsättning för förståelse. De båda universitetslärarna från de tekniska högskolorna påpekade emellertid hur viktigt det är att säkerställa en god kunskapsnivå i de enskilda ämnen som exempelvis matematik, svenska och engelska. De betonade också att det är ett absolut krav att undervisningen bygger på vetenskaplig grund.

Som lärare är det viktigt att man problematiserar och konkretiserar frågeställningar så att eleverna kan få en förståelse för komplexa samband, säger Politiker A och B, samt Gymnasielärare B. Man kan till exempel ta upp koldioxidutsläpp i samband med resor som eleverna kan tänkas göra och jämföra det med ett årsutsläpp per person. Hur kunskap införlivas i elevers medvetande är något Universitetslärare C intresserar sig speciellt för. Vid ett flertal tillfällen under intervjun poängterar hon att kunskap inte kan läras ut – *”/.../ det finns ingen checklista. Att nu kan du det, nu kan du det, nu kan du det, nu kan du gå ut i världen och leva ditt liv. Nä, det är inte så, eftersom människor inte är såna varelser som man kan programmera in, som fattar rationella beslut. Utan det finns ju en massa andra saker som inträffar i våra liv, som gör att vi inte gör det vi vet att vi borde göra.”*

Globala gymnasiers påverkan på vanlig gymnasieutbildning

Majoriteten av de intervjuade ställde sig positiva till förekomsten av gymnasieprogram speciellt inriktade på frågor kring hållbar utveckling, som till exempel de Globala gymnasieprogrammen. Man trodde att erfarenheter från dessa program kan spilla över och berika undervisningen för hållbar utveckling på vanliga gymnasieprogram.

Utveckling av utbildningen för hållbar utveckling

Hur ska då undervisningen för hållbar utveckling förbättras? Gymnasielärarna tyckte att man ska lyfta fram befintliga kursmål som kan associeras till hållbar utveckling. En av dem hade sett exempel på hur detta har tillämpats vid en annan gymnasieskola. I den mån inga av kursmålen kan relateras till hållbar utveckling kan man ändra lokala kursplaner så att de inkluderar något eller några mål för hållbar utveckling.

En annan väg till förbättringar i undervisning för hållbar utveckling kan vara ”benchmarking”, det vill säga att man utvärderar sitt egen organisation i relation till någon annan inom samma bransch som man upplever som ett föredöme. Detta har varit en viktig väg att finna inspiration och kunskap inför starten av Globala gymnasiet i Göteborg. De intervjuade gymnasielärarna har besökt en mängd andra gymnasieskolor runt om i landet. Båda berättade med entusiasm hur positivt det varit att kunna ta lärdom av och bolla idéer med människor som har erfarenhet från processer liknande den de själva var mitt inne i. Gymnasielärare A ansåg att denna form av kunskapsutbyte ger betydligt mer än

fortbildningskurser. Detta innebär inte att han var negativ till sådana; båda gymnasielärarna var mycket positiva till de kurser och föreläsningar som erbjuds och ser i dessa en rik källa till undervisningsstoff.

Eftersom de flesta högskoleutbildningar tycks behandla hållbar utveckling i någon form blir det för de elever som fortsätter till högre utbildning inte helt avgörande hur denna undervisning ser ut på gymnasieskolan. För de elever som inte går vidare är det däremot viktigare att gymnasieutbildningen är bra. Tjänsteman A och två av politikerna tyckte att man ska knyta utbildning för hållbar utveckling till karaktärsämnena i de yrkesinriktade programmen. På så sätt kan en snickare få med sig kunskap om miljövänliga material och en kock kan bli uppmärksam på utbudet av ekologiska och rättvisemärkta varor.

Behovet av vidareutbildning av verksamma lärare och en förbättrad utbildning för lärarstudenter lyftes fram i intervjuerna. Politiker A nämnde Lärarlyftet som ett sätt att höja kunskapsnivån och Politiker C menar att efter den stora satsning man i Göteborg gjort på utbildning för skollära borde det vara dags att göra en stor satsning på vidareutbildning av lärarna. Politikerna var speciellt måna om att lärarutbildningen måste innehålla bra moment om undervisning i hållbar utveckling. Universitetslärare C har ett pågående engagemang när det gäller fortbildning av lärare. Hon har tagit fram förslag till ett antal kurser för Lärarlyftet och för närvarande skriver hon en populärvetenskaplig sammanfattning av sin doktorsavhandling som behandlar just undervisning för hållbar utveckling.

Även Gymnasielärare B tog upp hur viktigt det är att fortbilda lärare inom hållbar utveckling för att det ska få ett genomslag i samtliga program. Hon tycker att det är viktigt man måste knyta samman praxis i skolvärlden med lärarutbildningen och lyfta fram positiva exempel på olika undervisningsformer. Hon tyckte också att det är givande att ha VFU-studenter, och kan tänka sig att föreläsa på Lärarprogrammet om den undervisning som bedrivs på Globala gymnasiet.

5.2 Diskussion av resultatet

Allmänt

Syftet med denna studie har varit att undersöka vilka förväntningar professionella med inriktning på frågor om miljö och/eller undervisning inom politik, högre utbildning och samhällsförvaltning, har på undervisning för hållbar utveckling i gymnasieskolan. Vi har också velat ta reda på i vilken utsträckning gymnasieskolorna upplever att de har stöd ifrån omvärlden, när det gäller utförande av detta utbildningsuppdrag som är ålagt dem.

Genomslag av internationella överenskommelser

Det av FN proklamerade decenniet för utbildning för hållbar utveckling, och andra internationella överenskommelser som Sverige signerat, har inte fått något stort genomslag i svensk gymnasieskola, det är de flesta av de intervjuade eniga om. Detta trots att skolans styrdokument tydligt anger att hållbar utveckling ska genomsyra all undervisning. Dessutom har det på statlig nivå gjorts väl genomarbetade utredningar som mycket väl skulle kunna vara kunskaps- och inspirationskällor för den

kommunala styrningen av skolan och på skolledningsnivå. Exempel på detta är regeringsbetänkandet *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:103) och ett flertal rapporter från Skolverket.

Vissa menar att huruvida hållbar utveckling integreras i undervisningen eller inte till stor del beror på lärarens intresse och engagemang. Flera av informanterna trodde dock att brist på engagemang hos skolledningen sannolikt också har haft betydelse för att inte mer har hänt. Att undervisning för hållbar utveckling inte alltid är ett prioriterat ämne bland skolledare framgick med tydlighet i en studie av Dreyer (2006). Här presenteras en rektor på en kommunal gymnasieskola som upp gav att man bestämt sig för att prioritera kunskap, demokrati och hälsa, medan miljö medvetet prioriterats bort. En annan menade att utbildning för hållbar utveckling inte har någon prioritering gentemot andra perspektiv som betyg, bedömning och genus. Om denna inställning till läroplanens formuleringar om hållbar utveckling är spridd bland landets skolledare är det kanske inte så förvånande om det finns brister i den praktiska tillämpningen.

Ingen av de intervjuade, inte ens gymnasielärarna, trodde att bristen på undervisning i hållbar utveckling beror på brister i skolans styrdokument. Gymnasielärarna menade att målen i ur kursplaner i enskilda ämnen kan ligga till grund för undervisning för hållbar utveckling på. Redan idag finns det formuleringar i kursplanerna för flera kärnämnen som kan inkludera hållbar utveckling i undervisningen (Skolverket 2001). I regeringsbetänkandet (2004:104 kap 5) konstateras också att läroplanerna ger stöd för att bedriva utbildning för hållbar utveckling såväl i gymnasieskolan som inom övriga skolformer, men att helhetstänkandet med ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner ännu inte fått fullt genomslag i gymnasieprogrammets kursplaner.

Att utbildning för hållbar utveckling inte givits någon hög prioritet vid fördelning av resurser, var en åsikt som också delades av de flesta av de intervjuade. Det är snarare nedprioritering än brist på pengar som är orsaken till att utbildning för hållbar utveckling inte fått större genomslag, tror man. Den relativt stora satsning som görs på forskning om hållbar utveckling och på forskning om undervisning för hållbar utveckling visar att det finns en hög ambition från samhällets sida. Några informanter menade dock att extra tilldelning för speciella projekt skulle kunna ha stor betydelse, inte bara för projektens egen del, utan de skulle även kunna tjäna som exempel för andra som vill utveckla undervisningen för hållbar utveckling. I regeringsbetänkandet (SOU 2004:104 s 85) föreslås vidare studier kring det innehåll som undervisningen för hållbar utveckling skall ha. Vår undersökning tyder dock på att ett utökat utbyte av erfarenheter mellan olika skolor kan vara ännu viktigare än ytterligare studier. De globala gymnasierna skulle kunna bli exempelskolor, som dels kan visa på olika metoder för undervisning i frågor som rör hållbar utveckling, och dels kan definiera det kunskapsstoff som kan finnas med i utbildning för hållbar utveckling. Denna slutsats styrks även av följande citat (SOU 2004:104, s 18) från Kommittén för utbildning för hållbar utveckling:

En pilotverksamhet bör inrättas som ger möjligheter för aktörer inom skolektorn, högskolesektorn och folkbildningen att med statligt stöd ta fram metoder för hur utbildningsverksamhet kan genomföra av perspektivet hållbar utveckling.

Vad skall förmedlas och hur skall det genomföras

Utbildning består både av innehåll och av metoder för förmedling av detta innehåll. I följande avsnitt diskuteras dessa "vad- och hur-frågor" i undervisningen för hållbar utveckling med utgångspunkt utifrån de synpunkter som framkommit vid intervjuerna. Diskussionen delas upp efter fyra teman; värdegrund, lokala och globala perspektiv, ämnesintegrering samt fortbildning och utbyte av erfarenheter.

Värdegrund

På frågan om man med undervisning för hållbar utveckling riskerar att indoktrinera eleverna svarade flera av de intervjuade att det självklart är så, men att man kanske inte ska se det som en risk utan som en möjlighet. Så länge man baserar sin undervisning på vetenskaplighet och inte medvetet undanhåller information för eleverna är det önskvärt att undervisningen för hållbar utveckling påverkar deras värdegrund och världsuppfattning. Man menar att normer om personligt ansvar, omtanke om andra människor och kommande generationer behöver förmedlas i skolan och att detta är en viktig del i undervisningen för hållbar utveckling. Stöd för denna uppfattning finns i Lpf 94 s 4, där det anges att skolan skall utveckla elevers förmåga och vilja till att ta personligt ansvar. I SOU 2004:104 s 33 står också följande:

På en normativ nivå handlar hållbar utveckling om att värna om framtida generationers behov, samtidigt som dagens utvecklingsbehov tillgodoses för alla människor i alla länder. En tydlig linje är tanken om individens delaktighet och ansvar.

Det lokala och globala det perspektivet

I de globala gymnasierna i Göteborg och Stockholm har man kommit långt när det gäller undervisning för hållbar utveckling. Vi får intrycket av att man på många sätt faktiskt låter hållbar utveckling genomsyra all undervisning, precis som uppmaningen lyder från Johannesburg 2002. På en punkt känner vi dock att inte heller här når man hela vägen fram. Vid det internationella rådsrådet om undervisning för hållbar utveckling i Göteborg 2004, s72 (SOU 2004:104) poängterades betydelsen av en lokal förankring. Man tar upp som exempel att utbildningen kan belysa hur enskilda eller lokala beslut om energiförsörjning, transportsätt, byggande eller naturvård faktiskt är kopplat till strävan att nå en hållbar utveckling. Även i (SOU 2004:104) omnämns betydelsen av att eleverna lär sig att vara aktiva och engagerade i beslut och företeelser som rör i närmiljö. Med närmiljö menas då den egna kommunen, regionen eller landet. Under intervjuerna med gymnasielärarna fick vi intrycket att man dels fokuserar på att skapa en hållbar utveckling i det absoluta närspektivet, den egna personen, studie- och skolmiljön och dels på de stora globala frågorna. Men mellan det riktigt nära och det globala perspektivet fick vi intrycket av att det finns ett glapp. Både namnet Globala gymnasiet och programbeskrivningen deklarerar att det är globala frågor man fokuserar på, men från perspektivet hållbar utveckling skulle eleverna kunna ha mycket att lära av att även delta i mer lokalt förankrad verksamhet. Sådana åsikter förs fram av tjänstemannen från Länsstyrelsen och en av politikerna. Kunskap om hur det svenska samhället planeras på ett hållbart sätt, exempelvis olika aspekter på att skapa ett hållbart boende, bör inkluderas i utbildningen för hållbar utveckling. I en sådan undervisning kan elever se hur hänsyn tas till Sveriges miljö kvalitetsmål för att skapa goda miljöer för människor. Även demokratifrågor som rör möjligheten för allmänheten att påverka planeringen av samhället i Sverige skulle kunna inkluderas.

Ämnesövergripande undervisning – möjligheter och begränsningar

Samtliga informanter var eniga om att ett tvärvetenskapligt synsätt är avgörande för att eleverna ska kunna skapa sig en förståelse för globala sammanhang. Ett sätt att nå detta är att arbeta ämnesintegrerat och utifrån ett holistiskt perspektiv. Även om utbildningsväsendet är uppbyggt kring enskilda ämnen är ju inte själva samhället det. Ämnesintegrerad undervisning är därmed ett sätt för skolan att spegla samhället, menar en av gymnasielärarna. På frågan om vilka krav som ställs på de lärare som skall undervisa inom Globala gymnasiet säger hon så här – *”Man måste ju vilja jobba tillsammans med andra, måste vilja jobba ämnesövergripande. Vi kommer ju inte att göra det hela tiden, men om vi nu går ut och säger att vi /.../ vill visa på hur samhället fungerar och att saker och ting hör ihop, måste ju vi göra det själva här också, annars funkar det ju inte. Så det måste man ju vilja göra. Våga testa nya saker, diskutera och vara intresserad och reflektera själv”*.

Hennes uppfattning styrks av flera andra studier (Skolverket 2001, SOU 2004:104, Jonsson 2007, Björneloo 2007, Berggård & Bohm 2007, Jordaan 2006).

En av de intervjuade universitetslärarna tar upp det oundvikliga faktum att när man tillför nya moment i en utbildning måste något också tas bort. Båda universitetslärarna uttryckte en farhåga att baskunskaper kan gå förlorade när man lägger till nya ämnen i utbildningar, och pekar på att ämnen som svenska, engelska och matematik är i farozonen. Att arbeta ämnesövergripande i samtliga ämnen kan innebära en risk och det är viktigt att säkerställa att de elever som exempelvis går ett NV-program har tillräcklig kunskapsnivå i matematik och de naturvetenskapliga ämnena för att kunna fortsätta till högre naturvetenskapliga och tekniska studier. Universitetsläraren i pedagogik i undervisning för hållbar utveckling menade att man ofta hör från exempelvis språklärare att det är omöjligt att integrera hållbar utveckling i deras ämnen. Men kunskapsutveckling i språk handlar ju i mångt och mycket om att uttrycka sig antingen på sitt eget eller på ett främmande språk, och detta borde utan större svårigheter kunna integreras i ämnesövergripande studier.

Fortbildning och utbyte av erfarenheter

De flesta av informanterna menar att lärarnas kunskap om vad som skall förmedlas och hur det ska förmedlas behöver förbättras för att undervisning för hållbar utveckling ska kunna implementeras i svenska skolor. Den åsikten uttryckte de flesta av informanterna. Osäkra lärare vågar inte ta tag i de svårdefinierade ämnesområden som innefattas i hållbar utveckling. Stöd för denna åsikt får man i regeringsbetänkandet (SOU 2004:104, s 85), där man tar upp problemet med lärarnas osäkerhet inför hur undervisning ska gå till och vilket stoff som ska omfattas.

Att det finns ett stort behov av mer och bättre fortbildning för lärare och lärarstudenter i hållbar utveckling och i utbildning för hållbar utveckling, framkommer i ett flertal undersökningar (Berggård & Bohm 2007, Dreyer 2006, Jonsson 2007, Jordaan 2006). En förbättring av undervisningen på lärarprogrammen är förmodligen ett av de mest effektiva sätten att på lång sikt höja lärarnas kompetens inom området. Men vem bär då ansvaret för att de redan verksamma lärarna får den vidareutbildning de behöver? Till viss del är det upp till dem själva att söka den information de behöver, menar flera av de intervjuade. Men det ligger också exempelvis i en forskares uppdrag att sprida sina forskningsresultat till omvärlden. Skolledningens inställning i frågan är också långt ifrån oväsentlig. Flera av våra informanter lyfte just fram betydelsen av att skolledningen stöttar och uppmuntrar en skol-

utveckling som gör det möjligt för lärarna att kunna bedriva och utveckla sin undervisning för hållbar utveckling på ett bra sätt.

Vid intervjuerna framkom också hur viktigt det är att det finns möjlighet för lärare från olika skolor att utbyta erfarenheter. En av de intervjuade framhöll att detta är ett långt mer effektivt sätt för lärare att finna former för hur man ska undervisa för hållbar utveckling, än att gå kurser i ämnet. En satsning på globala gymnasier eller annan global utbildning som fungerar som goda exempel kan vara ett sätt att skapa mötesplatser för utbyte av erfarenheter.

6 Slutdiskussion

6.1 Internationella överenskommelser

Svenska staten har ingått ett flertal internationella överenskommelser och satsat resurser på utredningar på statlig nivå och internationella konferenser som *Learning to change our world* vilken hölls i Göteborg 2004. Vi förvånas dock över den bristfälliga kopplingen mellan statens investeringar i utbildning för hållbar utveckling och hur den praktiska tillämpningen manifesterats inom svensk gymnasieskola. Det betänkande som Kommittén för utbildning för hållbar utveckling lagt fram, och som i hög grad refereras till i vår rapport (SOU 2004:104), ger en bred genomlysning av de problem och möjligheter som finns för implementering av utbildning för hållbar utveckling. Denna borde kunna vara till stor hjälp för till exempel skolledare när det gäller tillämpning av de nationella styrdokument. Vi får emellertid intrycket att varken detta eller andra dokument, som tagits fram för att underlätta införandet av denna undervisning i svensk utbildning, är något som läses av de professionella inom skolans värld. På frågan om man märker av FN-dekaden för utbildning för hållbar utveckling i skolan svarade en av gymnasielärarna, att det gör man knappast alls. Han sade också att – ”*Det togs jättestora initiativ kring det här 2004. Då var det här lite nytt, man fattade beslut, publicerade en tjock .. tja .. som jag bara tittat lite grann i nån riksdags --- på 250 sidor. Sen dimper det ner i diverse organisationer, en del görs och en del ... och sen dör det.*” Publikationen som åsyftas är just betänkandet *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104).

I flera studier finner man att svenska lärare visserligen bedriver undervisning som har holistiskt perspektiv och inslag av hållbar utveckling, men saknar den teoretiska grunden och förankringen i utredningar och överenskommelser som gjorts på statlig nivå (Björneloo 2007, Jordaan 2006). Ett liknande fenomen har framkommit i en studie som Altstadt et al. (1999) gjorde av internationaliseringsarbete i svenska skolor. Internationaliseringsarbete innebär ett utbyte mellan skolor i olika länder eller mellan skolor från områden med olika social bakgrund, och kan innebära arbete med globala rättvisefrågor. Arbetet kan mycket väl ingå under paraplyet hållbar utveckling, men författarna konstaterar att om den teoretiska förankringen saknas och om det inte är förankrat i skolledningen, är det risk att denna typ av arbete bara blir dagsländor.

6.2 Utveckling av utbildning för hållbar utveckling i gymnasieskolan

Vid det internationella rådsrådet *Learning to change our world* i Göteborg 2004 höll man med om Kofi Annans tidigare formulering (SOU 2004:104 sid 55):

Det finns för närvarande få framgångsrika modeller för utbildningsprogram för hållbar utveckling.

Vad beror detta på, varför finns det så få framgångsrika förebilder för arbetet med hållbar utveckling i utbildning man kan ta lärdom av? Man kan fråga sig om det i Sverige beror på otydliga styrdokument. Ja, menar man i regeringsbetänkandet (SOU 2004:104, sid. 153). De intervjuade i vår studie ansåg däremot inte att tydligare styrdokument skulle förbättra situationen. Enda undantaget var utformningen av kursplaner. Både universitets- och gymnasielärare föreslog att man skulle skriva om kursplanerna så att de innefattar någon eller några punkter som kopplar till hållbar utveckling. Kanske detta visar att kursplanerna, i större utsträckning än läroplanerna, är de styrdokument som faktiskt kommer till användning i skolarbetet.

Styrning

Även om det kan behövas förtydligande i styrdokumentet framgår också att ett av de allvarligaste problemen är att det råder osäkerhet bland lärare om hur den praktiska tillämpningen av styrdokumentets direktiv ska gå till (SOU 2004:104). På s 143 sägs att:

En gemensam grundförståelse är nödvändig för att utbildning ska kunna medverka till att samhället ställs om i riktning mot en hållbar utveckling. En sådan grundförståelse kan inte nås genom direktiv uppifrån utan måste erövrats genom långsiktiga processer där tillgänglig kunskap prövas i praktisk handling.

Många lärare tycks stå handfallna inför både vilka undervisningsformer som skall användas och vilket innehåll undervisningen för hållbar utveckling ska ha. I de intervjuer vi gjort med gymnasielärare framhölls behovet av praktiska föredömen. Detta har man också funnit i en rad andra studier (Berggård & Bohm 2007, Dreyer 2006, Jordaan 2006). En av de intervjuade gymnasielärarna i vår studie uttrycker det på följande sätt: – ”Jag tycker att mycket skolutveckling idag, där den är effektiv, det handlar om exemplens makt. Man åker runt, man upplever, så här gör de på en annan skola, så här tänker de lärarna man ser. Man behöver inte ta allt, man kan låna vissa delar. Det är mer skolutveckling som kommer den vägen än vad som kommer någon annan väg.”

Ett ökat utbyte av erfarenheter skolor och lärare emellan, i kombination med en förbättrad fortbildning för att öka kunskapsnivån hos lärare och lärarstudenter inom ämnesområdet hållbar utveckling skulle sannolikt resultera i en förbättrad utbildning för hållbar utveckling i den svenska skolan. Den satsning som görs inom en enskild skola på fortbildning styrs av skolledningen, varför en engagerad skolledning är en grundförutsättning för att undervisning för hållbar utbildning implementeras i skolorna. I startskedet av denna studie var vi tveksamma till om en skola som Globala gymnasiet i Göteborg innebar något positivt eller negativt för undervisning för hållbar utveckling inom övrig skolverksamhet på Burgårdens utbildningscentrum (BUC). Vi såg det som en risk att man skulle dra till sig alla engagerade lärare och därmed dränera resten av BUC på pedagoger med intresse för hållbar utveckling. När vi nu summerar resultaten tror vi dock inte att så är fallet. I likhet med gymnasielärarna och universitetsläraren i pedagogik tror vi att förekomst av positiva exempel är ett effektivt sätt att få lärare att vilja engagera sig.

Vårt intryck är att en mer generell ekonomisk satsning på undervisning för hållbar utveckling inte självklart skulle åstadkomma så stor förändring. Däremot skulle direkta satsningar på särskilt utvalda projekt kunna skapa positiva föredömen som bidrar till att kunskap, om hur man ska tackla de besvärliga "vad- och hur-frågorna".

Tvärvetenskap och ämnesintegrering

Ett annat problem vad gäller implementering av undervisning för hållbar utveckling är kraven på tvärvetenskaplighet. Bristen på tvärvetenskapligt synsätt och arbetssätt har gång på gång påtalats i våra intervjuer och beskrivs också i den litteratur vi studerat. Samhället präglas av en struktur som främjar uppdelning i avgränsade sektorer och ämnen. Detta gäller såväl inom politik och samhällsinstitutioner som inom utbildningsväsende.

En av forskarna uttryckte svårigheten med att arbeta över sektorsgränser med anledning av en fråga om var ansvaret för en omställning till hållbar utveckling i Sverige ligger. Han menade att när uppgifterna om att klara målen för hållbar utveckling fördelas mellan enskilda departement och verk är samordningen och kommunikationen på tvären mellan de dessa dålig, vilket gör att genomslagskraften för övergripande frågor blir svag. Samhällssystemets uppbyggnad har på så sätt en inneboende tröghet när det kommer till övergripande fenomen och att ändra på ett system byggt på starka institutioner tar tid.

Detta förhållande, med svårigheter att arbeta ämnesövergripande, tyckte vi oss se exempel på även på kommunalpolitisk nivå. Den kommunala politikern med ansvar för miljöfrågor sade sig inte känna till förhållandena rörande utbildningsfrågor i miljö och hållbar utveckling. Detta är olyckligt om man betänker att den slutsats man kommit fram till bland annat på de stora FN-mötena för miljö och hållbar utveckling är att satsning på bra utbildning för hållbar utveckling är en av de bästa investeringar ett land kan göra för att skydda sin miljö. På rikspolitisk nivå fick vi intrycket att det är upp till den enskilde politikerns personliga intresse i vilken utsträckning man engagerar sig i frågor som ligger utanför det formulerade politiska uppdraget. Den politiker som arbetar med miljö- och hållbarhetsfrågor borde ha ett engagemang för att dessa frågor implementeras i utbildningssystemet, i synnerhet som utbildningens betydelse i arbetet för ett hållbart samhälle ständigt lyfts fram i internationella sammanhang.

Organisationen inom svensk forskning gynnar inte heller tvärvetenskapliga forskningsprojekt, och organisationen av institutioner inom svenska universitet och högskolor stärker också den ämnesvisa uppdelningen. På ett strategimöte för havsmiljöforskning vid Göteborgs universitet den 30 november 2007, som en av oss bevisade, uttalade sig Thomas Sterner, professor i miljöekonomi vid Göteborgs universitet, om svårigheter att forska inom hållbar utveckling. För det första menade han att det är svårt att få pengar, eftersom man måste konkurrera inom två områden där man inte är expert. Får man pengar har man svårt att publicera sina resultat, eftersom man även här konkurrerar med forskare som är specialister inom ett specifikt ämne. Fortfarande är den integrerade kunskapen inte högt värderad inom de ämnesspecifika forskningsråden eller bland välrenommerade tidskrifter. Det blir svårt att meritiera sig och därmed svårt att få doktorander och bygga upp forskargrupper. Eftersom ämneslärare på grundskolans senare del och gymnasiet får sin ämnesutbildning på universitetet, kommer även de

att präglas av denna inställning. Detta kan förklara varför många är negativt inställda till att inkludera ämnen de inte har formell skolning i sin undervisning och till att arbeta ämnesövergripande.

Vi kan konstatera att det inte är enkelt att arbeta tvärvetenskapligt. Det ställer stora krav på lärarna att samarbeta över ämnesgränserna, man tvingas röra sig på delvis okänd mark. Det kräver en organisation från skolan som främjar samarbete mellan ämnena vilket bland annat innebär att kurser måste planeras och förläggas i tiden så att det går att genomföra rent praktiskt. Det ställer också stora krav på eleverna att i större utsträckning än idag söka egen kunskap och arbeta utifrån holistiska perspektiv där man kanske låter vissa grundkunskaper växa fram under resans gång. Samtidigt tror vi att de flesta tycker om att arbeta tematiskt och låta kunskaper och fakta sättas in i ett sammanhang, där de blir meningsfullt. Många finner säkert en tillfredsställelse i att arbeta i projekt där man utgår ifrån en helhetsbild och samtidigt tillåts att fördjupa sig i delar man är intresserad av.

Det finns dock en risk att de baskunskaper som krävs för högre studier av olika inriktning urholkas. Detta är ett problem i samhället redan idag, vilket påpekades av universitetslärarna på de tekniska högskolorna. Att arbeta ämnesintegrerat kan öka svårigheterna att bibehålla en god nivå på baskunskaperna i exempelvis matematik. Detta är ett viktigt område att belysa och vara medveten om vid ett förändrat arbetssätt inom både grund- och gymnasieskolan. Kanske krävs det en ökad dialog mellan olika nivåer i utbildningshierarkin, så att det finns en samsyn för den kunskapsnivå som eleverna förväntas ha uppnått, speciellt i övergångarna mellan olika skolformer.

Lärarnas kompetens inom hållbar utveckling

Det framgår tydligt att det krävs en kompetenshöjning hos lärare för att förbättra undervisningen för hållbar utveckling i svenska skolor. Det påtalas av informanterna och kan också styrkas av den litteratur vi studerat och informanterna påtalar detta. Exempelvis poängteras i regeringsbetänkandet (SOU 2004:104, s 144) vikten av att få in utbildning för hållbar utveckling i såväl grundutbildning av som fortbildning av lärare.

Begreppet hållbar utveckling växte fram ur det internationella arbetet med miljöfrågor. Det kom till när man insåg att det inte gick att lösa de stora miljöproblemen utan att ta hänsyn till faktorer i det mänskliga samhället. Sedan 1987, då Brundtlandskommissionen lade fram sin rapport, har dock hållbar utveckling haft sin bas i de tre dimensionerna miljö, ekonomi och sociala aspekter. Trots detta verkar den naturvetenskapliga stämpeln hänga kvar och på skolor runt om i landet tycks det ofta falla sig naturligt att frågor som rör hållbar utveckling hamnar på skrivbordet hos de lärare som undervisar i naturvetenskapliga ämnena, medan lärare i språk och humaniora inte känner sig berörda. Problemet med att hållbar utveckling helt felaktigt betraktas som ett naturvetenskapligt ämne är dock inte begränsat till grund- och gymnasieskolor. Trots att det i Göteborg finns forskning inom undervisning för hållbar utveckling har kursen i hållbar utveckling på korta programmet vid lärarutbildningen i Göteborg, en i huvudsak, naturvetenskaplig vinkling. Undervisningen koncentrerades främst på vad hållbar utveckling är och inte på **undervisning** för hållbar utveckling. Flera av de lärarstudenter som ska undervisa i språk och humaniora var mer negativa till denna kurs än de kunnat vara om ingången till ämnet varit annorlunda. I den litteraturgenomgång vi gjort har vi funnit några intressanta skrifter som man skulle kunna använda som kurslitteratur på Lärarprogrammet. Ett exempel är *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104) som berör olika aspekter av hållbar utveckling och med

utgångspunkt från själva undervisningen, ett annat är *Perspektiv på hållbar utveckling - erfarenheter från högskola och näringsliv* (Högskoleverket 2005).

Det framgår tydligt att de som vi intervjuat från högskola och universitet samt offentlig förvaltning är positiva till att stödja hållbar utveckling inom gymnasieskolan genom att ta emot studiebesök eller anordna fortbildningskurser och workshops. Universitet har en tredje uppgift att sprida sin forskning och kunskap och universitetslärarna säger att det är viktigt för såväl dem som andra. Det är dock upp till den enskilda skolan eller läraren att göra en förfrågan och inte tvärt om, vilket förefaller helt naturligt. Det är emellertid inte säkert att lärare och skolor vet vilka resurser som finns att tillgå.

6.3 Samarbete mellan skola och samhälle

Kontakten mellan samhälle och skola kan ha en stor betydelse vid införande av undervisning för hållbar utveckling i skolan. Ett exempel på samarbete är Globala gymnasiets styrgrupp som har representanter från universitet och högskolor och kommunens Agenda 21-organisation. En sådan styrgrupp kan komma med nya infallsvinklar vid utveckling av programinnehåll och ämnes- och programövergripande undervisning. Styrgruppen kan bidra med kontaktytor som annars skulle vara svåra att komma åt.

I kapitel 4 i regeringsbetänkandet (SOU 2004:104) påtalas vikten av skolans samverkan med andra delar av samhället och världen. Vi tror att skapandet av en styrgrupp för en skola med representation i styrelsen av människor från olika sektorer i samhället kan vara ett sätt att skapa en god samverkan. Vi tror emellertid inte att samverkan som bygger på enbart personliga kontakter mellan enskilda eldsjälar inom olika verksamheter räcker i längden, utan den samverkan som sker måste förankras i ledning och organisation.

En hållbar samhällsutveckling förutsätter att ett demokratiskt tänkande genomsyrar samhället. Detta kräver att människor på något sätt deltar i samhällsbyggandet inte bara genom att lägga sin röst i valurnan en gång vart fjärde år. Det lokala arbetet med hållbar utveckling, exempelvis den kommunala samhällsplaneringen är viktigt för samhällsmedborgaren att känna till. Den kommunala planeringsprocessen inbjuder till en närdemokrati där kommuninnevånaren kan lägga fram sina synpunkter (SFS 1987:10). Vår åsikt är att kontakter mellan skola och den offentliga förvaltningen kommunalt och regionalt ger kunskap om hur samhället är uppbyggt och därför är en viktig del i utbildning för hållbar utveckling.

6.4 Ansvar för hållbar utveckling i gymnasieskolan

Skolan har ett ansvar för hållbar utveckling i samhället. I styrdokumentet för svenskt utbildningsväsende framgår att perspektivet hållbar utveckling ska integreras i undervisningen. Sverige har också anslutit sig till FN:s dekad för undervisning för hållbar utveckling, vilken innebär att man under åren 2005-2014 ska ge denna undervisning extra prioritet. Resultat från vår och andra undersökningar visar dock att implementeringen av detta i verkligheten är väldigt bristfällig (Berggård & Bohm 2007, Björneloo 2007, Dreyer 2006). I våra intervjuer har det framkommit att i den mån det förekommer sådant arbete beror det ofta på att det finns en eller flera eldsjälar bland lärarna. I skollagen (SFS 1985:1100) sägs att utbildningen skall vara likvärdig över hela landet, men om arbetet med

hållbar utveckling beror på enskilda lärares initiativ och engagemang kan knappast undervisningen för hållbar utveckling vara likvärdig.

Skolledarnas betydelse har nämnts vid flera tillfällen i intervjuerna, och kanske är det här de största bristerna finns. Om inte ledningen på en skola anser att arbete med hållbar utveckling ska prioriteras är det sannolikt mycket svårt att få igång en undervisning som fungerar på lång sikt.

Problemen kring implementering av undervisning för hållbar utveckling i svenska gymnasieskolor är många och det är omöjligt att finna enkla lösningar på alla. Vi tror dock att ett första steg vore att man från myndigheternas sida tydligare definierar var ansvaret för implementering ligger och hur kommunikation mellan olika aktörer ska ske/borde ske. Det är det viktigt att denna undervisning får en högre prioritet såväl inom den kommunala förvaltningen som på de enskilda skolorna. En av de intervjuade politikerna menar att det inte är på kommunalpolitisk nivå man ska säkerställa att FN-dekaden för utbildning för hållbar utveckling får en framträdande plats, utan det är upp till respektive skola att ombesörja detta. Vi tror dock att kommunala myndigheter kan ha en viktig roll att fylla i sammanhanget. Ett sätt att skapa en bättre återkoppling mellan kommun och skola skulle vara att man i den årsredovisning som gymnasieskolorna sammanställer till utbildningsnämnden ställer krav på redovisning av hur man har bedrivit undervisning för hållbar utveckling.

6.5 Slutsats

Alla som gått i svensk skola inser nog att det är en utmaning att omvandla dagens skola till en skola där undervisningen genomsyras av hållbar utveckling.

Det finns brister i kopplingen mellan teorier om hur undervisning i hållbar utveckling skall bedrivas och den undervisning som faktiskt sker. Problemet verkar inte vara brister i skolans styrdokument. Tvärt om framkommer det i vår studie att dessa är tydliga i sin formulering om att undervisning för hållbar utveckling är ett prioriterat område. Det finns få formella kopplingar mellan offentlig förvaltning, högskola och gymnasieskola. De kontakter som finns verkar i stor utsträckning bygga på personligt engagemang. Vi tror att större krav på återkoppling om hur man arbetar med hållbar utveckling i de enskilda skolorna skulle leda till att dessa tar detta undervisningsuppdrag på större allvar.

Idag bygger införandet av undervisning för hållbar utveckling mycket på eldsjälarna bland lärarna och det behövs ett större engagemang hos skolledarna för att perspektivet ska få sin självklara plats i gymnasieundervisningen. Undervisning för hållbar utveckling kräver ämnesintegrering. Men ämnestraditionen är stark, och hela utbildningsväsendet, med undantag av de lägre årskurserna, är organiserat så att ämnesintegrering är svårt att genomföra även för de lärare som skulle vilja göra det. På gymnasienivå är många lärare ovana vid att arbeta tvärvetenskapligt.

Som lärare behöver man se konkreta exempel på hur arbete med undervisning för hållbar utveckling kan ske i praktiken. De globala gymnasier som skapas kan fylla en sådan funktion och utgöra ett komplement till annan vidareutbildning av lärare för hållbar utveckling.

Referenser

- Altstadt, Ann-Charlotte, Björkegren, Kristina och Enström, Bo (1999). *Att möta det annorlunda. En rapport om 22 skolors arbete med internationalisering*. Rapport från Skolverket
- Berggård, Anna och Bohm, Johan (2007). *Från FN till klassrummet – Faktorer som inverkar på utbildning för hållbar utveckling*. Examensarbete, Allmänt utbildningsområde, C-nivå, Institutionen för Pedagogik och lärande, Luleå tekniska universitet.
- Björneloo, Inger (2007). *Innebörder av hållbar utveckling. En studie av lärares utsagor om undervisning*. Doktorsavhandling, Institutionen för Pedagogik och Didaktik, Göteborgs universitet.
- Dreyer, Claus (2006). *Hållbar utveckling i den gymnasiala undervisningen*. Examensarbete, Enheten för lärarutbildning, Högskolan i Halmstad.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik och Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad, tredje upplagan*. Norstedts Juridik.
- Högskoleverket (2005). *Perspektiv på hållbar utveckling - Erfarenheter från högskola och näringsliv*. Rapport 2005:24 R
- Jonsson, Gunnar (2007). *Mångsynthet och mångfald – Om lärarstudenters förståelse och undervisning för hållbar utveckling*. Doktorsavhandling, Institutionen för Utbildningsvetenskap, Luleå tekniska universitet.
- Jordaan, Agneta (2006). *Utbildning för hållbar utveckling*. Examensarbete, Miljö- och utvecklingsprogrammet, Södertörns högskola.
- Kommittén för utbildning för hållbar utveckling (SOU 2004:104). *Att lära för hållbar utveckling*. Betänkande från Kommittén för utbildning för hållbar utveckling. Statens Offentliga Utredningar.
- Lpf 94. *Läroplan för de frivilliga skolformerna*. Beslutad av Sveriges riksdag 1994.
- Lpo 94. *Läroplan för de obligatoriska skolformerna*. Beslutad av Sveriges riksdag 1994.
- Miljödepartementet (Skr. 2005/06:126). *Strategiska utmaningar - En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling*, Skrivelse från Miljödepartementet, 2005.
- Plan och bygg lag (SFS 1987:10).
- Skollagen (SFS 1985:1100).
- Skolverket (2001). *Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola*. Skolverket www.baltic21.org. Organisationen Baltic 21:s hemsida. 2008-01-08.
- www.skolutveckling.se. *Lärande för hållbar utveckling*. (www.skolutveckling.se/innehall/demokrati_jamstalldhet_inflytande/hallbarutveckling/larande_hut/), 2008-01-06.

Bilaga A

Frågor för intervjuer

Politiker

Presentation

Vad har du för bakgrund och nuvarande yrkesroll?

Hur tolkar du innebörden av begreppet hållbar utveckling?

Ser du ämnesområdet hållbar utveckling som ett natur- eller samhällsvetenskapligt ämnesområde?

Styrning för hållbar utveckling

Det finns internationella överenskommelser och internationellt arbete för hållbar utveckling, bland annat genom FN. Hur tycker du att detta kommer till uttryck i det svenska samhället?

Sverige tar ofta initiativ till och deltar aktivt i internationellt arbete med hållbar utveckling. Svenska staten satsar också resurser på forskning och utbildning inom detta område. I hur stor grad tror du detta ger resultat i undervisningen i klassrummet på svenska grund- och gymnasieskolor?

Nu pågår FN-årtiondet för utbildning i hållbar utveckling (utbildning för hållbar utveckling). Det finns nationella styrdokument för skolan som påbjuder att kommunerna har det övergripande ansvaret för att hållbar utveckling får en framträdande plats i undervisningen i grund och gymnasieskolor. Hur säkerställer ni med detta i Göteborg?

Ges det riktade resurser för arbete med utbildning för hållbar utveckling i skolorna i Göteborg?

Hur dokumenteras Göteborgs handlingsplaner för utbildning för hållbar utveckling?

Finns det en återkoppling till er politiker från skolan inom utbildning för hållbar utveckling?

Hur genomför ni uppföljning och utvärdering av hur arbete med utbildning för hållbar utveckling sker?

Hur ser du på skolans roll och ansvar för hållbar utveckling?

Känner du till att det finns ett nystartat globalt gymnasium i Göteborg?

Tycker du att dessa typer av gymnasieprogram borde få speciella resurser?

Kunskapsinnehåll

Vilken kunskap tycker du att samhället kan kräva att den enskilde samhällsmedborgaren har om hållbar utveckling?

Vilken påverkan på samhället tror du att det skulle ha med en ökad kunskap om hållbar utveckling?

Vilken kunskap tycker du ska förmedlas i skolan om hållbar utveckling?

Hur ser du på faktakunskaper om miljö och miljökonsekvenser relativt en förståelse för det mera komplexa i den globala hållbara samhällsutvecklingen?

Vilken typ av kunskap tror du krävs för att samhällsmedborgaren ska kunna göra rätt val ur ett hållbarhetsperspektiv?

Tror du att det bedrivs tillräcklig undervisning om hållbar utveckling i "vanliga" nationella gymnasieprogram?

Tror du att skapandet av globala gymnasieprogram ger konsekvenser för inslag av hållbar utveckling i vanliga gymnasieprogram? Berikar - dränerar?

Tjänsteman

Presentation

Vad har du för bakgrund och nuvarande yrkesroll?

Hur tolkar du innebörden av begreppet hållbar utveckling?

Ser du ämnesområdet hållbar utveckling som ett natur- eller samhällsvetenskapligt ämnesområde?

Styrning för hållbar utveckling

Det finns internationella överenskommelser och internationellt arbete för hållbar utveckling, bland annat genom FN. Hur tycker du att detta kommer till uttryck i det svenska samhället?

Vem/vilka tycker du har ansvaret arbetet med hållbar utveckling i Sverige?

Tycker du att dessa tar detta ansvar?

Sverige tar ofta initiativ till och deltar aktivt i internationellt arbete med hållbar utveckling. Svenska staten satsar också resurser på forskning och utbildning inom detta område. I hur stor grad tror du detta ger resultat i undervisningen i klassrummet på svenska grund- och gymnasieskolor?

Hur ser du på skolans roll och ansvar för hållbar utveckling?

Känner du till att det finns ett nystartat globalt gymnasium i Göteborg?

Tycker du att dessa typer av gymnasieprogram borde få speciella resurser?

Kunskapsinnehåll

Vilken kunskap tycker du att samhället kan kräva att den enskilde samhällsmedborgaren har om hållbar utveckling?

Hur ser du på samhällsmedborgarnas skyldighet i samhällsplaneringsprocessen att vara uppdaterad och ta till sig frågeställningar avseende hållbar utveckling?

Vilken påverkan på samhället tror du att det skulle ha med en ökad kunskap om hållbar utveckling?

Vilken kunskap tycker du ska förmedlas i skolan om hållbar utveckling?

Hur ser du på faktakunskaper om miljö och miljökonsekvenser relativt en förståelse för det mera komplexa i den globala hållbara samhällsutvecklingen?

Vilken typ av kunskap tror du krävs för att samhällsmedborgaren ska kunna göra rätt val ur ett hållbarhetsperspektiv?

Tror du att det bedrivs tillräcklig undervisning om hållbar utveckling i "vanliga" nationella gymnasieprogram?

Tror du att skapandet av globala gymnasieprogram ger konsekvenser för inslag av hållbar utveckling i vanliga gymnasieprogram? Berikar - dränerar?

Länsstyrelsen

Hur mycket värdesätts en integrerad förståelse för frågor rörande hållbar utveckling i arbetet med miljöfrågor på Länsstyrelsen?

Ställer ni frågor om kunskaper på det visionära planet vid anställningsintervjuer?

Universitetslärare och forskare i Hållbar utveckling

Presentation

Vad har du för bakgrund och nuvarande yrkesroll?

Hur tolkar du innebörden av begreppet hållbar utveckling?

Ser du ämnesområdet hållbar utveckling som ett natur- eller samhällsvetenskapligt ämnesområde?

Hur mycket följer du med beträffande den samhällsvetenskapliga aspekten av UH?

Har alla dina forskningskollegor naturvetenskaplig bakgrund?

De konferenser du deltar i och de tidskrifter du publicerar i, är de tvärvetenskapliga eller mer inriktade på naturvetenskap?

Styrning för hållbar utveckling

Det finns internationella överenskommelser och internationellt arbete för hållbar utveckling, bland annat genom FN. Hur tycker du att detta kommer till uttryck i det svenska samhället?

Vem/vilka tycker du har ansvaret arbetet med hållbar utveckling i Sverige?

Tycker du att dessa tar detta ansvar?

Tycker du att staten satsar tillräckligt med resurser på forskning och undervisning om hållbar utveckling på universitetsnivå.

Sverige tar ofta initiativ till och deltar aktivt i internationellt arbete med hållbar utveckling. Svenska staten satsar också resurser på forskning och utbildning inom detta område. I hur stor grad tror du detta ger resultat i undervisningen i klassrummet på svenska grund- och gymnasieskolor?

Tycker du att du som forskare har ett ansvar att förmedla kunskap till allmänheten och till övriga skolväsendet (grund- och gymnasieskolor)? (den tredje uppgiften)

Hur ser du på skolans roll och ansvar för hållbar utveckling?

Känner du till att det finns ett nystartat globalt gymnasium i Göteborg? Vad tycker du om dessa typer av gymnasieprogram?

Kunskapsinnehåll

Vilken kunskap tycker du att samhället kan kräva att den enskilde samhällsmedborgaren har om hållbar utveckling?

Vilken påverkan på samhället tror du att det skulle ha med en ökad kunskap om hållbar utveckling?

Vilken kunskap tycker du ska förmedlas i grund- och gymnasieskolan om hållbar utveckling?

Vad vill du att lärarna ska lära ut inom ramen för hållbar utveckling i skolan? Både inom ett globalt program och inom vanliga program.

Hur ser du på faktakunskaper om miljö och miljökonsekvenser relativt en förståelse för det mera komplexa i den globala hållbara samhällsutvecklingen?

Hur bedrivs undervisningen på i hållbar utveckling på din institution?

Vilken typ av kunskap tror du krävs för att samhällsmedborgaren ska kunna göra rätt val ur ett hållbarhetsperspektiv?

Tror du att det bedrivs tillräcklig undervisning om hållbar utveckling i "vanliga" nationella gymnasieprogram?

Tror du att skapandet av globala gymnasieprogram ger konsekvenser för inslag av hållbar utveckling i vanliga gymnasieprogram? Berikar - dränerar?

Hur ser du på att anordna utbildningsdagar för lärare i hållbar utveckling? Hur tror du att din institution eller högskola/universitet skulle ställa sig till sådan kunskapsförmedling?

Vad vill du att elever ska ha för förkunskaper inom Hållbar utbildning när de kommer som studenter till grundutbildningen?

Är det någon merit att ha gått ett globalt gymnasieprogram relativt ett vanligt NV-program vid påbörjande av miljövetenskapliga studier på grundnivå?

Universitetslärare och forskare i Hållbar utveckling och pedagogik

Presentation

Vad har du för bakgrund och nuvarande yrkesroll?

Hur tolkar du innebörden av begreppet hållbar utveckling?

Ser du ämnesområdet hållbar utveckling som ett natur- eller samhällsvetenskapligt ämnesområde?

Hur uppdaterar du dig inom forskning om hållbar utveckling?

Vilka är dina kunskapskällor i ämnet?

Styrning för hållbar utveckling

Det finns internationella överenskommelser och internationellt arbete för hållbar utveckling, bland annat genom FN. Hur tycker du att detta kommer till uttryck i det svenska samhället?

Vem/vilka tycker du har ansvaret arbetet med hållbar utveckling i Sverige?

Tycker du att dessa tar detta ansvar?

Tycker du att staten satsar tillräckligt med resurser på forskning och undervisning om hållbar utveckling på universitetsnivå.

Sverige tar ofta initiativ till och deltar aktivt i internationellt arbete med hållbar utveckling. Svenska staten satsar också resurser på forskning och utbildning inom detta område. I hur stor grad tror du detta ger resultat i undervisningen i klassrummet på svenska grund- och gymnasieskolor?

Tycker du att du som forskare har ett ansvar att förmedla kunskap till allmänheten och till övriga skolväsendet (grund- och gymnasieskolor)? (den tredje uppgiften)

Hur ser du på skolans roll och ansvar för hållbar utveckling?

Känner du till att det finns ett nystartat globalt gymnasium i Göteborg? Vad tycker du om dessa typer av gymnasieprogram?

Kunskapsinnehåll

Vilken kunskap tycker du att samhället kan kräva att den enskilde samhällsmedborgaren har om hållbar utveckling?

Vilken påverkan på samhället tror du att det skulle ha med en ökad kunskap om hållbar utveckling?

Vilken kunskap tycker du ska förmedlas i grund- och gymnasieskolan om hållbar utveckling?

Vad vill du att lärarna ska lära ut inom ramen för hållbar utveckling i skolan? Både inom ett globalt program och inom vanliga program.

Hur ser du på faktakunskaper om miljö och miljökonsekvenser relativt en förståelse för det mera komplexa i den globala hållbara samhällsutvecklingen?

Hur bedrivs undervisningen på i hållbar utveckling på din institution?

Vilken typ av kunskap tror du krävs för att samhällsmedborgaren ska kunna göra rätt val ur ett hållbarhetsperspektiv?

Tror du att det bedrivs tillräcklig undervisning om hållbar utveckling i ”vanliga” nationella gymnasieprogram?

Tror du att skapandet av globala gymnasieprogram ger konsekvenser för inslag av hållbar utveckling i vanliga gymnasieprogram? Berikar - dränerar?

Tycker du att globala gymnasieprogram är en bra väg eller inte för att utbilda i hållbar utveckling?

Vilken förkunskap bör lärarstudenter ha om hållbar utveckling?

Hur ser du på att anordna utbildningsdagar för lärare i hållbar utveckling? Hur tror du att din institution eller högskola/universitet skulle ställa sig till sådan kunskapsförmedling?

Tar gymnasielärare aktivt kontakt med dig eller kollegor på din institution för att ta del av er forskning? Finns det någon etablerad länk till kunskapsutbyte?

Vilken aspekt tycker du att skolan fokuserar på i begreppet Hållbar utveckling; miljö, socialt, ekonomiskt?

Vilka är dina kanaler till gymnasievärlden, är den ditt forskningsobjekt eller för ni dialog utanför själva forskningsuppgiften?

Skulle kommunikationen mellan pedagogisk forskning om undervisning i hållbar utveckling och gymnasieskolan förbättras och i så fall hur? Vems ansvar är det?

Gymnasielärare

Presentation

Vad har du för bakgrund och nuvarande yrkesroll?

Hur tolkar du innebörden av begreppet hållbar utveckling?

Ser du ämnesområdet hållbar utveckling som ett natur- eller samhällsvetenskapligt ämnesområde?

Styrning för hållbar utveckling

Det finns internationella överenskommelser och internationellt arbete för hållbar utveckling, bland annat genom FN. Hur tycker du att detta kommer till uttryck i det svenska samhället?

Hur ser du på skolans roll och ansvar för hållbar utveckling?

Tycker du att skolan ges tillräckliga resurser för utbildning i hållbar utveckling?

Sverige tar ofta initiativ till och deltar aktivt i internationellt arbete med hållbar utveckling. Svenska staten satsar också resurser på forskning och utbildning inom detta område. I hur stor grad tror du detta ger resultat i undervisningen i klassrummet på svenska grund- och gymnasieskolor?

Kunskapsinnehåll

Vilken kunskap tycker du att samhället kan kräva att den enskilde samhällsmedborgaren har om hållbar utveckling?

Vilken påverkan på samhället tror du att det skulle ha med en ökad kunskap om hållbar utveckling?

Vilken typ av kunskap tror du krävs för att samhällsmedborgaren ska kunna göra rätt val ut ett hållbarhetsperspektiv?

Hur planerar ni innehåll i de specifika kurserna för det globala programmet?

Vad är eran inspiration och era utgångspunkter? Tillfrågas experter/forskare inom olika områden?

Vilken kunskap tycker du ska förmedlas i grund- och gymnasieskolan om hållbar utveckling?

Hur ser du på faktakunskaper om miljö och miljökonsekvenser relativt en förståelse för det mera komplexa i den globala hållbara samhällsutvecklingen?

De gymnasieelever som går vidare till högre utbildning kommer att läsa hållbar utvecklingskurser då detta ska ingå i alla högre grundkurser. De gymnasieelever som inte läser vidare får inte denna utbildning. I detta perspektiv - Tycker du att det bedrivs tillräcklig undervisning om hållbar utveckling i "vanliga" nationella gymnasieprogram?

Tror du att skapandet av globala gymnasieprogram ger konsekvenser för inslag av hållbar utveckling i vanliga gymnasieprogram? Berikar - dränerar?

Vilken aspekt tycker du att skolan fokuserar på i begreppet Hållbar utveckling; miljö, socialt, ekonomiskt?

Vilken kunskap bör lärare ha som ska utbilda inom hållbar utveckling?

Finns det någon etablerad länk till kunskapsutbyte mellan gymnasieskolan och Universitet/CTH - pedagoger?

Känner ni till att det finns en pedagogisk forskning inom hållbar utveckling vid Göteborgs universitet?

Hur tror du att ni bättre kan utnyttja det?

Skulle kommunikationen mellan pedagogisk forskning om undervisning i hållbar utveckling och gymnasieskolan förbättras och i så fall hur? Vems ansvar är det?

Vad tror du om samhällets (politiker, universitet och myndigheter) förväntningar på elever som gått ut de globala programmen?

Vilken högre utbildning tror du att avgångselever från globala programmet kommer att söka?

Vilka arbetsgivare skulle vara intresserade av att anställa elever med den gymnasieutbildningen?

Hur öppna kan/skall de globala programmen vara för övriga utbildningar inom Burgårdens utbildningscentrum?

Tror du att skapandet av globala gymnasieprogram ger konsekvenser för inslag av hållbar utveckling i vanliga gymnasieprogram? Hur?

Tror du att man skapar en elit inom ämnet hållbar utveckling när man startar globala program?

Tror du detta gynnar eller missgynnar elevers kunskap om hållbar utveckling på vanliga program?